

ZAŠTO SU PROPALE OVCE RASE AVASI U SR MAKEDONIJI?**R. Ivanovski**

Razni stočarski kapaciteti u SR Makedoniji razlikovali su se po postignutim rezultatima ovisno o stručnim investicijskim programima, ugrađivanju različite opreme u farme, provođenju u potpunosti tehnologije u proizvodnju i ishrane bazirane prema uslovima u regionu.

Da bi se bolje razjasnilo kako je propalo 2.000 ovaca rase avasi na farmi ZZ "Svetlost" s. Porodin-Bitola kao i drugi pokusi u SR Makedoniji, moraju se redom prikazati neki neuspjesi u Zemjodelskoj zadruzi "Svetlost" s. Porodin, koja je od 1975. godine posebna OOUR u ZIK "Pelagonija"-Bitola (OOZT "Kole Kaninski" S. Porodin).

ZZ "Svetlost" s. Porodin uz ratarstvo i voćarstvo imala je klaonicu, mljekaru, govedarsku i dvije peradarske farme s proizvodnom opremom proizvedenom izvan SR Makedonije i izvan SFR Jugoslavije i zato nije bilo većih problema. Problem s opremom javlja se na svinjarskoj farmi, jer je izgrađena u nespecijaliziranoj firmi u Bitoli.

Oprema nije bila jedini i glavni problem neuspjeha farme, nego neprovedivosti stručno-investicionih programa istih autora ne samo za zadrugu nego i za SR Makedoniju, kao eksperata za farme svih vidova stoke.

Svaki program osuđen je na neuspjeh ukoliko se ishrana ne bazira prema uslovima držanja ovaca na brdovitom, suhom i toplom rajonu, gdje se ishrana može podijeliti na tri perioda: ljetne (7) mjesece (4.-10.), zimske (3) mjesece (12.-2.) i prelazne (2) mjesece (11. i 3.). U ljetnom periodu su na paši, u zimi su na farmama i u prelaznom periodu u ovisnosti o vremenskim uslovima.

Budući da isti autori različitih investicionih programa nisu razlikovali osobine rase avasi i istočno-frizijske, one su držane pod istim uslovima i propale su. N. Todorovski, K. Ristevski i K. Popovski (1973) navode neke osobine ove rase u ovoj zadruzi kao i kod individualnog proizvođača.

S ovim rasama htjelo se za avasi stvoriti reprocentar za Jugoslaviju, i za Evropu, kao ovčarsko-mljekarska revolucija u pelagonskom regionu.

Za ostvarivanje ovih ciljeva izgrađena je farma za stajski uzgoj u S. Medžitliji. Selo je najniži dio pelagonske kotline u Jugoslaviji, s višim nivoom podzemne vode u odnosu na s. Porodin. Kao najniži dio u odnosu na ovčarske regione u Opštini Bitola, zimski i prelazni period je s najviše magle i visokom relativnom vlagom, te u ovom regionu oboljevaju najviše ovce rase pramenke od krivotnice.

Nefunkcionalnost farme, neizgrađenost kanala oko objekata za podzemne vode i koncentracija od 2.000 ovaca usloveli su veću mogućnost oboljevanja od krivotnice

Dr. Risto Ivanovski, Zavod za unapređivanje i razvoj na zemjodelietu, ZIK "Pelagonija", Bitola

ovih rajona za rasu avasi u odnosu na našu rasu pramenku, koja u vlažnijim godinama oboljeva u većem obimu.

Ovi uslovi nisu bili uzeti u obzir kod druge neuspjele investicije u ovoj zadrugi s najvećim obimom investicija u SR Makedoniji u odnosu na kombinat veće 3-10 puta, te je uvezeno iz Izraela 1969. godine 500 ovaca i 1970. godine 1.500 ovaca.

Za objektivnost ovih neuspješnih zahvata dato je stručno mišljenje autora izvan SR Makedonije. Prema R. Živkoviću i B. Kostiću (1980) istočno-fizijska rasa gaji se "u Istočnoj Friziji, bogatoj pašnjacima i s blagom i vlažnom klimom"... "pokušaji da se ova rasa gaji i u drugim zemljama, pa i u našoj, nisu uspjeli, jer se ona vrlo teško prilagođava drugim uslovima podneblja, pa i ishrane. Zasad se može reći da se ova rasa ovaca ne može aklimatizovati van ovoga područja". U vezi avasi (arabeska) ovaca isti autori navode da je ova rasa iz Sirije, Palestine i Sjeverne Arabije itd. Prema N. Mitiću (1984) istočno-frizijska ovca "gaji se u malim stadima od 5-10 ovaca, a često se drže i individualno radi dobivanja što većih količina mlijeka"... "Ovce se drže cele godine na veoma bogatim pašnjacima gde pasu po volji, a uz to se prihranjuju koncentrovanim hranivima naročito u zimskom periodu (daje se 0,8 do 1,2 kg hraniva dnevno po glavi)"... "Ova rasa nije se rasprostrla po svetu. Pre svega, ona se teško aklimatizira. Posebno ne podnosi suhu kontinentalnu klimu, u kojoj usled oštih zima brzo propada. Takođe, ne podnosi visoku temperaturu u pustinjским i tropskim područjima. Stoga ne može da se gaji izvan Frizije, jer se smanjuje procenat plodnosti na 120 do 130%, povećava se procent abortusa na 7 do 10% i smrtnost jagnjadi do 6 meseca na 40 do 70%. Naročito strada od pneumonija i bolesti reproduktivnog trakta"... "Godine 1972. je zadruga Svetlost-Porodin, SR Makedonija uvezla preko 100 istočno-frizijskih ovaca, koje se isto tako nisu mogle održati gajenjem u čistoj rasi. Tako je i ovaj uvoz potvrdio da je istočno-frizijska ovca poseban fenomen u pogledu aklimatizacije, naročito kad se drži u većim stadima". Za avasi ovce dalje autor navodi: "U novim sredinama, naročito tamo gde je povećana vlažnost ovim grlima papci obolevaju od zaraznih bolesti. Dolazi do nekroze papaka, tako da se životinje teško kreću na pašnjaku i gubi masa. Kako se ove bolesti brzo šire i sporo leče, pa naročito podmladak brzo slabi u ugiba"... " je uvezeno u periodu 1969. i 1970. godine 2.000 grla u ZZ-Svetlost-Porodin".. "Međutim, usled slabe aklimatizacije nije se proširila tako da se danas može naći mali broj originalnih životinja"...

N. Todorovski 1988. godine navodi da su ovce rase avasi bile u nepodnošljivim životnim uslovima i zato je jasno da je neuspjeh bio prirodna posljedica organizaciono-tehničke slabosti i propusta i loših međuljudskih odnosa. Zbog navedenog likvidirana je zajedno s farmom i avasi rasa.

R. Ivanovski (1988) navodi da ni jedna rasa nije kriva nego samo stručni kadar naučnih ustanova i farme, te veterinarska služba na farmi za borbu protiv bolesti. Uspjeh bi bio veći da su ovce rase avasi držane na paši kao što je slučaj s našom pramenkom.

Pošto su ovce rase avasi bile u staji tokom cijele godine S. Kapka (1988) navodi, da je njihovo propadanje bilo zbog loših uslova na farmi, jer nisu prethodno osigurani ni približno odgovarajući uslovi.

B. Dičevska i G. Karevski (1988.) koriste podatke N. Todorovskog da čistokrvne ovce avasi daju prosječno 255,95 litara konzumnog mlijeka godišnje, a rekordna laktacijska mliječnost dostiže do 503,50 litre. Avasi melezi u prvoj generaciji daju prosječno 134,30 litre konzumnog mlijeka godišnje. U usporedbi s domaćom ovčepoljkom to je za 691,89, odnosno 362,9 posto više. Uspješno se aklimatizira i može poslužiti kao meliorator domaće rase ovaca. S ukrštanjem u periodu od pet do deset godina ukupna proizvodnja ovčjeg mlijeka u Republici može se povećati od 250 na 500 milijona litara godišnje. To znači da je moguće proizvoditi 4-5 puta više ovčjeg sira od Francuske, koja prednjači u ovoj proizvodnji.

Proizvodnja avasi ovce kod nas (338 kg) nije statistički signifikantno različna od mliječnosti iste rase u matično uzgojnom regionu (Izrael), gdje iznos 354 kg. Dalje, avasi rasa kod nas ne strada od posebnih odgajivačkih bolesti, jer bruceloza i zarazna krivotnica napadaju i naše rase i kao posljednje rasa avasi se normalno reproducira kod nas i zato je moguće imati čistokrvnu rasu skoro 20 godina.

N. Todorovski navodi da aklimatizacija nije proizvoljan biološki pojam, nego je strogo definiran. Stahl i sar. (1969) kažu da je genetika životinja manje genetska struktura pojedine individue, a više genetski odnosi u određenom skupu individua. Jedan skup individua, koji se razlikuje od drugog skupa individua, je jedna populacija i povećava se razmnožavanjem. U stočarstvu postoji drugi naziv za populaciju rase i linije u zatvorenoj populaciji. Rase su priznate od države i od stočarskih organizacija kao populacije. Pojam rase nije genetski nego sistematski, odnosno konvencionalno utvrđen. Prema F. Hrasnici i A. Ogrizeku (1961) pojam rase je relativan i to je umjetna tvorevina odgajivača, isto tako kao što su to pojmovi razred, obitelj, rod i vrsta za zoologa. Drukčije postupa stočar, jer njega zbog ekonomskih razloga zanima i dalja dioba u rase.

Od ukupnog broja individua (od 500 zdravih ovaca avasi) ostalo je nekoliko ovaca kod privatnika kao produživanje rase, koja nije proizvoljan biološki pojam važan za zoologe, jer stočar zbog ekonomskih razloga drugačije postupa i zato je propala rasa ne samo na navedenoj farmi nego i u cijeloj SR Makedoniji.

Zato B. Dičevska i G. Karevski (1988) iznose tvrdnju Instituta za stočarstvo (Zemjodjelski fakultet) - Skopje, koji ne predlaže ovu rasu za melioratora domaćih populacija ovaca za poboljšanje produkcije mlijeka u proizvodnom prvcu mlijeko-meso. Motivi ovakvog stava su dugogodišnja ispitivanja uvezene rase avasi iz Izraela, koje se prema tvrdnji ni u dva decenija nisu uspjele alimatizirati kod nas. Kao ilustracija navodi se "uginuće" stada avasi u "Ovče pole"-Sveti Nikola. "Povardarie"-Negotino, "Lozar"-T. Veles, vojna farma "Krivolak"-Negotino, KPD "Idrizovo"-Skopje i u selu Trnica-Gostivarsko. U istom periodu propada inicijativa za formiranje reprocentra za rase avasi u RIS "Sileks"-Kratovo, koji se planirao za detaljno ispitivanje ove rase kao melioratora i kao čistokrvno stado. Za to su

nabavljena iz Izraela još 122 grla čiste rase i melezi. Pri redovnoj kontroli od Instituta utvrđeno je da su laktacijska mliječnost i maslenost mnogo niže od osobina rase. A što je još lošije u prvoj godini odgajanja javili su se i zdravstveni problemi, od kojih se i uz sve napore, stado nije moglo spasiti. Oni dalje navode da je na istoj liniji i Republički komitet za zemjodjelstvo, šumarstvo i vodostopanstvo-Skopje, gdje se tvrdi da osim jedne farme u Španiji, ova se rasa ne uspijeva "preseliti" ni u jednu drugu zemlju i oni rješavaju problem mlijeka povećanjem broja krava, kako se radi i kod nas.

Prema R. Ivanovskom (1988.) budući da je do 1977. godine, a i kasnije, bio problem s plasmanom vune naših pramenka s grubom i neizjednačenom vunom, kao i od rase avasi, započelo je u ZIK "Pelagonija"-Bitola križanje pramenke s njemačkom domaćom rasom (virtemberg) za poboljšanje kvalitete vune, količine vune i mesa, pa i mliječnosti. Na prijedlog i uz kontrolu stručnog kadra Kombinata kupljeni su ovnovi i dviske iz SR Njemačke i dobiju se originalni ovnovi virtemberg kao i križanci, gdje je kod križanaca udio virtemberga 87,5%.

ZIK "Pelagonija"-Bitola ne želi povećati mliječnost preko ovce, nego preko krave i koze. Koze se mogu gajiti, jer ima mnogo ratarskih i industrijskih otpadaka i praznih staja, kao objekt "Mičurin". Zasad to nije moguće realizirati, jer postoji zabrana za držanje koza zbog uništenja šume, iako u tom brdskom regionu nema šuma. Prema L. Irakliđi (1985.): "Dok smo imali dobre i vrijedne čistače-koze, koje su rado brstile svaku draču, suvo lišće, čak i bodljikave kaktuse, šume nisu gorjele (kao danas). Šume osobito brdske, na nepristupačnoj visini, bile su uvijek radikalno očišćene od svakog šipražja. Uništili smo koze. Koliko je djece u brdskim krajevima, gdje nije moguće držati krave, odraslo bez kapi mlijeka, a fabrike obuče ostale su bez dragocjenog materijala-kozjih koža zvanih ševro, koje sad moramo da uvozimo. I što sad? Zbog zabrane držanja koze, ne mogu se napasivati ovce u šumama, jer površina je obrasla niskim drvećem, pa su ti regioni ostali bez mlijeka.

LITERATURA

1. F. Hrasnica i A. Ogrizek (1961): Stočarstvo-opći dio, Poljoprivrednik nakladni zavod, Zagreb,
2. Stahl-Rasch-Šiler-Vachel (1969): Populationsgenetik für Tierzüchter, VEB Deutscher Landwirtschaft Verlag-Berlin,
3. N. Todorovski, K. Risteovski i K. Popovski (1973): Prilog poznavanje težine rune kod nas isportirane awassi rase ovaca, Stočarstvo, 7-8, Zagreb,
4. N. Todorovski, K. Risteovski i K. Popovski (1973): Mlečnost i masnoća mleka awassi ovaca na individualnom sektoru u SR Makedoniji. Savremena poljoprivreda, 11-12, Novi Sad,
5. R. Živković i V. Kostić (1980): Uzgoj ovaca i koze, Nolit-Beograd,
6. N. Mitić (1984): Ovčarstvo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd,
7. G. Karevski (1988): Še ostanat li avasi ovcite samo kako neprijatno minato? Pomorot vo porodinskata zadruga. Nova Makedonija od 09.02.1988,
8. G. Karevski (1988): Pedeset avasi-deset kravi, Nova Makedonija 10.02.1988,
9. S. Kapka (G. Karevski, 1988): Vinovni se ludjeto, a ne ovcite, Nova Makedonija od 12.02.1988,

10. B. Dičevska i G. Karevski (1988): Povtorno okolu "slučajot avasi". Akademski spor-praktična šteta, Nova Makedonija od 05.03.1988,
11. R. Ivanovski (1988): Avasi ovcite - dali ili ne. Pomorot vo Porodin možeše da se izbegne, Tribina od 10.03.1988,
12. N. Todorovski (1988): Avasi ovcite-aklimatizirani, Tribina od 26.05. i
13. L. Iraklidi (1985): "Politika"-Beograd od 11.10.1985, strana 11.